

Tagħrif fuq Hal Xluq

Joseph Schembri

Wara li s-sena l-oħra tajna tagħrif fuq Hal Kbir (Is-Siggiewi 2010, vol 34, nru 1), din is-sena jmissi nitkellmu ftit fuq Hal Xluq.

Il-kelma 'Hal' hi taqsira ta' 'Raħal'. 'Xluk' x'aktarx ġejja mill-kunjom antik ħafna 'Xeluki'. Fil-lista tad-dejma tal-1419-20, insibu lil certu Perelli Xeluki, mir-Rabat.¹ F'dawk iż-żminijiet, Hal Xluq insibuh miktub bħala Casalis Xiloc, Casal Xiloc, Casalis Xiluc, Casalis Siluc, Rackal Xiluc u oħraejn. Illum il-ġurnata għad fadal xi postijiet (artijiet) imsemmija għal xi kunjom; hawn fis-Siggiewi, ngħidu aħna, għandna 'Ta' Karċepju' għal Chargeppo li kien komuni f'Malta dak iż-żmien.

Hal Xluq jinsab bejn is-Siggiewi u l-Imqabba. Kellu miegħu medda ta' art mifruxa hekk: in-naħha tal-Providenza, lejn 'Ta' Xurraf', jibqa' nieżel lejn Ta' Kandja. Dak iż-żmien kien jibqa' nieżel lejn il-Handaq u jibqa' għaddej mal-Għaqba, il-barrieri u parti mill-Wied taż-Żebbuġi għat-triq tal-Qrendi.

Minn Hal Xluq ħarġu tliet Dumnikani li kien Patri Ambroġ Buttigieg, ħuh Patri Ĝwann Matthew Buttigieg, il-prim kuġin tagħhom Patri Damjan Buttigieg² u nsibu wkoll lil Fra Bonaventura Decaro tal-Ordni Franġiskan Minuri.³

Xi tagħrif dwarhom

Ambroġ Buttigieg twieled fil-bidu tas-seklu 16, f'Hal Xluq. Daħal fil-kunvent tad-Dumnikani fi Sqallija. Fis-sena 1547 kien pirjol fil-kunvent tad-Dumnikani ġewwa l-Birgu. Fis-sena 1553, il-Papa Ġulju III ħatru Isqof u Nunzju Appostoliku. Huwa miet lejn l-aħħar tas-sena 1557 jew fil-bidu tas-sena 1558, f'Concia jew f'Goa.⁴

Ĝwann Mattew Buttigieg twieled madwar is-sena 1527 f'Hal Xluq. Daħal fl-Ordni tad-Dumnikani fi Sqallija. Bejn is-snini 1553-1564 u l-1572-1578 sakemm miet kien fil-kunvent tar-Rabat. Meta kien pirjol fil-kunvent tar-Rabat kien għamel lampier tal-fidda b'ismu u bl-arma tal-familja tiegħi. Miet fil-kunvent tar-Rabat nhar l-10 ta' Marzu 1598.⁵

Damjan Buttigieg twieled lejn nofs is-seklu 16 f'Hal Xluq. Daħal fl-Ordni tad-Dumnikani fi Sqallija. Fis-sena 1553 ġie ornat saċerdot. Fis-sena 1582 ġie lura Malta u mar fil-kunvent tar-Rabat. Kien pirjol bejn is-snini 1585-1586 u l-1588-1590. Kif spiċċa minn pirjol marad u miet fit-13 ta' Marzu 1593.⁶

Bonaventura Decaro twieled f'Hal Xluq. Daħal fl-Ordni tal-Franġiskani Minuri fil-kunvent ta' Sant'Anna della Giuliana fil-Provinċja ta' Sqallija fis-sena 1540. Kien ajk, imma s-Superjuri tiegħi għażlu bħala Superjur tal-kunvent. Matul il-pesta tas-sena 1575 kien imur jgħin lill-impestati. Huwa għamel bosta mirakli ta' fejqan. Kien bniedem ta' ħafna talb; jitlob lejl u nhar. Miet fis-sena 1576. Huwa ħalla fama ta' qdusija kbira. Jinsab midfun fil-kunvent ta' San Vito f'Agrigento fi Sqallija. Ismu jinqara fil-Martikoloġija Franġiskana fis-27 ta' Ottubru bit-titlu ta' Beatu.⁷

F'Hal Xluq kien hemm xi kappelli jew knejjes li kien dawn:

- Santa Marija l-Kbira (La Grande):** Din il-knisja kienet flok dik li hemm illum u kienet iddedikata lill-Assunta, sa mill-bidu tat-twaqqif tagħha. Il-knisja preżenti hija waħda mill-eqdem knejjes li fadal, kif tidher mill-arkitettura tagħha.

Il-knisja ta' Santa Marija l-Kbira kellha xi beneficiċċi fosthom 'Ta' Bajdun', qasam art bejn San Blas u r-Rabat. Ir-rettur ta' dan il-benefiċċju kien il-Kjeriku Antonio Falson. Huwa kien obbligat li jiċċelebra l-festa bl-għasar u quddiesa nhar il-festa. Dan qiegħed irregjistrat fl-Attu tan-Nutar Matthew Debrincat. Matul il-viżta pastorali ta' Mons. Dusina fis-sena 1575, huwa żar lil din il-knisja u fiha sab altar bla inkwattru u bibien tal-injam u mingħajr ħwejjieġ oħra meħtieġa. Dusina ġareġ digriet li fih issekwestra l-propjetà 'Ta' Bajdun' sakemm isiru l-bżonnijiet kollha meħtieġa.

Fis-sena 1598, Mons. Gargallo żar ukoll lil din il-knisja. Huwa sab li l-inkwattru ta' fuq l-arta mhux qiegħed hemm u jonqosha xi ħwejjieġ meħtieġa. Il-benefiċċju 'Ta' Bajdun' issa kien f'idejn il-kappillan ta' Haż-Żebbuġ Dun Federiku Attard. Ma' dan il-benefiċċju kellu ieħor li kien jikkonsisti f'bicċa art magħrufa bħala 'Il-Wilja tal-Bajjada' li qiegħda fil-limiti ta' Haż-Żebbuġ. Mons. Gargallo kkmandah biex jagħmel l-inkwattru ta' fuq l-arta u dak kollu li kien hemm bżonn fi żmien xahrejn taħt piena ta' uqija (uncial).⁸

2. Santa Marija ż-Żgħira: Dak iż-żmien, din il-knisja kienet magħrufa bħala ta' Dun Nard.

Dan il-qassis kien ġalla għalqa lil din il-knisja magħrufa bħala 'Ta' Cobbi la piccola' li qiegħda fil-kontrada 'Ta' Xorraf'.

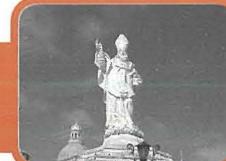
L-ewwel knisja kienet iddedikata lill-Viżitazzjoni tal-Imqaddsa Marija u kellha dħul ta' erba' skuti fis-sena. Dun Stiefnu Buttigieg minn Hal Xluq (aktar tard kien lahaq kappillan tas-Siġġiewi bejn l-1600 u l-1607) kien is-sid tal-għalqa f'Ta' Xorraf' fis-sena 1598. Kien f'din is-sena li l-knisja ġiet iddedikata lil Santa Marija Assunta.⁹

3. Santa Marija ta' Żerqa jew Żenha: Din il-knisja kienet fl-artijiet li kellu Marju Ciantar minn Hal Kbir (missier Ġirolma Ciantar li bniet il-knisja tal-Madonna tal-Karmnu tal-Fawwara). Fit-18 ta' Mejju 1571, Bartilmew Aquilina ġalla renta ghall-manutenzjoni ta' din il-knisja kif hemm irregjistrat fl-Attu tan-Nutar Placido de Abel.

Erba' snin wara, meta Mons. Dusina żar lil din il-knisja, huwa sabha qed tiġġarraf u għalhekk ipprofanaha. Dusina ordna lil Marju Ciantar biex fi żmien xahrejn, taħt piena ta' 20 skut, jittraferixxi l-piżżejiet li kellha flimkien mal-inkwattru tal-Assunta fil-knisja ewlenija ta' Santa Marija l-Kbira f'Hal Xluq.¹⁰

4. Santa Marija ta' Bir ġabrun: Din il-knisja kienet qrib il-knisja ta' Sant'Agata, mibniha fil-ġħalqa ta' Marco Dalli minn Haż-Żebbuġ. Meta Mons. Dusina żar lil din il-knisja sab li kellha altar u l-paviment tal-art, imma kienet bla bibien tal-injam u ħwejjieġ oħra meħtieġa. Marco Dalli stqarr ma' Mons. Dusina li jagħmel il-festa bl-għasar u quddiesa. Mons. Dusina kkmandah biex jagħmel il-bibien tal-injam u kull ma kien hemm bżonn fil-knisja, taħt piena li jitlef id-dritt tal-propjetà. Fl-intervall ma setgħux iqaddsu fiha. Fis-sena 1598 kien żied l-obbligu li wara l-quddiesa ta' nhar il-festa tal-Assunta, jagħmel ikla għal dawk kollha prezenti.¹¹

5. Sant'Agata: Meta Mons. Dusina żar lil din il-knisja, sab li kellha altar u mill-bqija jonqosha kollox. Filippu Briffa kien is-sid tal-għalqa fejn

kienet mibnija din il-knisja. Huwa kellu l-obbligu li jiċċelebra l-festa bl-ġħasar u quddiesa u jitma' liċ-ċelebrant u lill-foqra. Pawla, mart Filippu Briffa, ġiet obbligata mill-Monsinjur biex issewwi l-paviment u li tagħmel il-bibien tal-injam. Dan kellha tagħmlu fi żmien xahrejn taħt piena ta' 10 skuti. Fl-intervall, is-servizzi tal-knisja kellhom isiru fil-knisja parrokkjali tar-rahal tas-Siġgiewi. Fis-sena 1598 insibu li l-piżżejjiet li kellha din il-knisja ġew f'idejn Ċensu Farrugia. Fl-istess sena Mons. Gargallo żar lil din il-knisja u sab li Ċensu ma kienx qiegħed iwettaq l-obbligu. Ĝhalhekk id-dħul li kien idaħħal żammhulu. Il-knisja ta' Sant'Agata kienet fil-ġardin ta' Sant'Agata.¹²

6. Santa Margerita: Din kienet l-eqdem knisja li kien hemm ġo Hal Xluq. Hadd ma jaf min kien il-fundatur tagħha. Mons. Dusina wkoll żar lil din il-knisja u sab fiha altar bl-inkwatu ta' Santa Margerita u bil-bibien tal-injam. Bernard Cassar kellu għalqa f'Tal-Hariq, fl-inħawi tal-Handaq u kellu l-obbligu li jiċċelebra l-festa ta' Santa Margerita bl-ġħasar u quddiesa. Milli jidher, dan Bernard Cassar kien jieħu ħsieb sewwa tal-knisja. Dik il-habta din il-knisja kisbet dħul iehor, minn lok (dar) fis-Siġgiewi fl-inħawi ta' Harramija, li kienet għand Duminku Ciantar. Dan, flimkien ma' Bernard Cassar, kellu l-obbligu li jagħmel l-ġħasbar, quddiesa u ikla nhar il-festa. Fis-sena 1598, Mons. Gargallo żar lil din il-knisja u sab li

kemm Bernard Cassar kif ukoll Duminku Ciantar wettqu l-obbligi tagħhom.¹³

7. Tas-Salvatur: Din il-knisja kienet xi mkien fejn illum hemm il-grawnd ta' Kandja. Indri Mamo kien is-sid tal-ġħalqa f'Ta' Qarn is-Sajd fejn kienet mibnija din il-knisja. Huwa kellu l-obbligu li jagħmel il-festa tas-Salvatur bl-ġħasar u quddiesa u li jagħmel ikla liċ-ċelebrant u lill-foqra li kien jieħdu sehem. Mons. Dusina żar ukoll din il-knisja u sab fiha altar bl-inkwatu tas-Salvatur. Il-Monsinjur ordna lil Indri Mamo biex fi żmien xahar jagħmel il-bibien tal-injam, taħt piena ta' 10 skuti. Hadd ma jaf min kien il-fundatur tagħha. Bħala rettar kellha lil Dun Luqa Camilleri miż-Żurrieq.¹⁴

8. San Nikola: Mons. Dusina żar ukoll lil din il-knisja u jgħid li fiha sab altar u l-bibien tal-injam. Xi nies devoti lejn San Nikola kien jieħdu ħsieb biex ikollhom il-quddiesa nhar il-festa tal-qaddis.¹⁵

Nota Addizzjonali: Il-pesta tas-sena 1675 – 1676: F'Malta din il-pesta kienet qatlet madwar 11,300 ruh. Is-Siġgiewi, flimkien mal-irħula ż-żgħar l-oħra, kienu mietu 34 ruh. L-aħħar vittma li mietet bil-pesta kien f'Hal Xluq fit-30 ta' Awwissu 1676.¹⁶

Referenzi

- 1 Godfrey Wettinger, Melita Historica, 1969, The Militia List of 1419 – 20, p.103
- 2 Mikael Fsadni O.P., Dumnikani Maltin Magħrufa, 2003, Gutenberg Press, Malta
- 3 Is-Siġgiewi, Ottubru 1983 p.16 – Is-Siġgiewi u d-Devozzjoni lejn il-Madonna
- 4 Mikael Fsadni O.P. - op. cit.
- 5 Mikael Fsadni O.P. - op. cit.
- 6 Mikael Fsadni O.P. - op. cit.
- 7 Is-Siġgiewi, Ottubru 1983, p.16 – Fra Bonaventura Decaro
- 8 Rev. Mons. Vincent Borg, Melita Sacra II, p.616 Nota 8
- 9 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.616 Nota 9
- 10 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.616 Nota 11
- 11 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.616 Nota 10
- 12 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.673 Nota 7
- 13 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.702 Nota 7
- 14 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.587 Nota 9
- 15 Rev. Mons. Vincent Borg, op. cit. p.710 Nota 23
- 16 Joseph F. Grima, Kullana Kulturali nru 32, Żmien il-Kavallieri f'Malta, p.142, 2001, Europrint, Malta